

ОД ФОНОТАКТИКАТА НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК**Веселинка Лаброска***Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје,
Македонија*

The subject of analysis in this article is assimilation of voice in Macedonian: in cases of contact between obstruents with different voice features (within the word or at word boundaries), voicing and devoicing of obstruents, or regressive sandhi, occurs. But this rule does not apply to /v/ because this obstruent allows both progressive assimilation (for example [sfet], [sfat], [sfaca], [sfeca], [sfari], [sfekor], [sfekrva]) and regressive assimilation before a sonant in inflectional morphemes for imperfect and aorist ([imafme], [dojdofme]). In the phonetic system of some Western Macedonian dialects there is no voiceless fricative /f/ and in past tense inflections a voiced /v/ is pronounced ([imavme] / [imavne], [bevme] / [bevne], etc.).

As far as the sandhi in final position is concerned, a few characteristics should be pointed out. Final obstruents are often voiceless before initial voiced obstruents ([ubaf graf si kupil], [so blagoslof za bericet]), although obstruents remaining unchanged is also a regular feature ([Belov gi posakuva] [Belov bese...] [takov zakon], [sakav da kazam], [izlez od drzavata]). Final voiced consonant is also devoiced if followed by a word with initial sonant or vowel ([nadvor ot periot na kampaŋa], [Belgrat izrazuva...], [upravniot sut ja ponifiti..], [snek na planinite], etc.).

In Macedonian, there is a new tendency to keep voiced obstruents in final position or before a long break ([izlez], [vlez], [prijod], [red], [sud], [strav], [izgrev], [l'ubov], [potsmev], [ekskluziv] [□adev], [nosev], [piev]) especially in words with final /v/. This kind of pronunciation can be attributed to the influence of orthography, but we cannot exclude the influence of the neighbouring languages, such as Serbian, for example, a Slavic language without sandhi.

Key words: orthoepy, pronunciation, sandhi, assimilation, obstruents, voiced obstruents, voiceless obstruents, sonants, vowels.

Во македонскиот правоговор во поглед на адаптацијата на изговорот на согласките постојат две правила: правилото за едначење по звучност според вториот опструент кај групите од опструенти (регресивна асимилација) и правилото за обезвучување на звучните опструенти на крајот на зборот. Што се однесува до првото правило, внатре во зборот тоа се реализира речиси без исклучок и во дијалектите и во стандардот. Поинаку е само ситуацијата со гласот /в/ кој во овој поглед не се однесува како другите опструенти. Во врска со второто правило за обезвучување на крајот на зборот, тука веќе има повеќе услови што треба да се наведат за да се истакне во кои ситуации тоа се реализира, а во кои не. Бидејќи се работи за проблемот санди во македонскиот јазик за којшто имаат пишувано Ирена Савицка и Ана Коритовска (в. библиографија), јас во овој прилог ќе се задржам на најновите промени во изговорот на македонските говорители што ги регистрирав во врска со овие две правила (значи донесувам нов, свеж материјал), како и на нивниот одраз врз говорниот и пишаниот стандарден македонски јазик.

Регресивното санди коешто, како што истакнав, е едно од правилата во стандардот, ги опфаќа групите од по два опструента при што првиот опструент се адаптира по звучност, па имаме примери од типот **свадба, запче, бапски, врапче, брекче, белешка, дршка, војвотка, ретка, блуска, блиска**. Даденово правило во Фонологијата на македонскиот јазик (Савицка Спасов, 1997: 110) е обележено на следниов начин¹:

1. /O##Q/ → [Q̥Q̥]

2. /Q##O/ (така што /v/ ∉ O → [OO])

Како што може да се констатира и од самото правило, единствен глас кој не се однесува како другите опструенти во ваква позиција е гласот /в/. Еве што вели Блаже Конески за гласот /в/ и неговиот статус во текот на развојот на македонскиот јазик: „Во групата на сонантите од промена бил засегнат гласот в. Тој отстапува од другите сонанти со тоа што се едначи по звучност и се обезвучува на крајот на зборот (офца, готоф). Инаку тој самиот не причинува едначење по звучност (жетва, тиква) и по тоа сè уште се сврзува со сонантите. Бидејќи вклучен во корелацијата по звучност (в:ф), што не е случај со сонантите, поправилно е да го определиме в денеска како фрикативен глас, иако тој и не се владее сосема како таков.“ (Конески, 1982: 62).

---

¹ Символот O значи звучен опструент, а символот Q̥ значи безвучен опструент.

Со оглед на фактот што во нашиот стар јазик /в/ бил сонант, а не опструент, овој глас во низа ситуации се однесува поинаку од другите опструенти. Тој во консонатската група /св/ често подлежи на прогресивна асимилација и се изговара како /ф/, иако оваа гласовна промена не наоѓа одраз во правописот, па се пишува **свет, сват, сваќа, свеќа, свари, свекор, свекрва**², а се изговара [sfet], [sfat], [sfaca], [sfeca], [sfari], [sfekor], [sfekrva]. Во формите, пак, на минатото определено време се обезвучува пред сонантот /м/: **имафме, бефме** или со фонетска транскрипција претставено на следниов начин [imafme], [befme] при што, како што истакнуваат Савицка и Коритовска, тука /в/ се однесува како пред енклитика (Fonetyka... 2007: 186). Вакво обезвучување на /в/ пред сонант е карактеристично и во други лексеми на една територија во западна Македонија каде што спаѓаат поречкиот, дел од кичевскиот говор, некои села во Дебарца и Малесија и неколку села во Охридско и Преспа: **ефла, мефлем, муфлосан, нифно, мафна, здифна, кифна, бефне** или со фонетски запис [efla], [meflem], [muflosan], [nifno], [mafna], [zdifna], [kifna], [befne]³ (се работи за замена на стариот глас /х/ со /ф/; Видоески, 1999: 86). Но, според Б. Видоески, а и според мои лични истражувања, на останата територија на западна Македонија старото /х/ во позиција пред сонант редовно е заменето со /в/: [mevlem], [movlisan], [zdivna], [kivna], [mavna], [vmeʃa] и редовно во првото лице на минатите определени времиња: [bevme], [tekovme] [vidovme] а во дел од нив и [jadevne], [kopavne] [nosevne] каде што изговорот на /в/ го олеснува и замената на усниот назал /м/ со назалот /н/. Бидејќи дел од овие дијалекти (главно се работи за говорот на селата) не ја познаваат фонемата /ф/ во својот фонолошки систем како алофон на /в/ ни во зборови од туѓо потекло (па таму се изговара **вес, вабрика, вурна**), гласот /в/ едноставно во тие говори не се обезвучува ни во позиција пред безвучен опструент или се изговара само за нијанса обезвучен [g], а не преоѓа целосно во /ф/: **гравче, крувче, мовче**, [ovca], [mavca], [gluvci], [evtin], [nosevte], [kopavte], [jadevte]. Ваквиот изговор на /в/ како полузвучен глас може да се слушне и во финална позиција: [kopav], [jadev], [kupiv]; [gotov], [l'ubov]. Понатаму овој изговор говорителите од тие краишта го внесуваат и во нивната формална комуникација, а наоѓа и формална поткрепа во правописот каде што

² Тоа понатаму повлекува речиси редовно пишување, дури и од страна на интелектуалци на лексемата **сфати** со **в свати** што не одговара на правописот, но затоа пак соодветствува на изговорот во некои дијалекти.

³ Во понатамошниот текст примерите ќе бидат дадени само со фонетска транскрипција.

фонемата /в/ доследно се пишува со нејзината граfiја, без разлика за која позиција во зборот се работи. При изговорот на другите опструенти ситуацијата е поинаква затоа што таму замената со парникот по звучност кај регресивното санди внатре во зборформата, нашла одраз и во правописот. Од погоре изложеното можеме да констатираме дека доследното обезвучување на /в/ во /ф/ во формите на минатото определено време што го регистрирале Ирена Савицка и Ана Коритовска е валидно главно за културниот изговор во Скопје, но не и за говорите од западна Македонија за кои пишувам погоре, а кои ја немаат фонемата /ф/ во својот систем.

Сите овие живи процеси на различен изговор на /в/ т.е. постоењето или непостоењето на адаптација при изговорот на овој глас во поглед на звучноста, сè уште го оправдува решението дадено во правописот според кое фонемата /в/ се обележува со буквата **в** во сите позиции на зборот, иако и професорите и лекторите се соочени со чести грешки (и кај учениците и во печатот) од типот: **ефтино, љубоф, сфет**, или во обратна насока, лексемите со /ф/ да се пишуваат со в: **свати**.

Што се однесува до правилото за обезвучување на звучните согласки на крајот на зборот, треба да се истакнат неколку работи. Прво, за позициите на финален опструент пред збор што почнува со опструент различен по звучност важи погорното правило на регресивна асимилација што важи и во рамките на зборот. Второ, според нормата до промена на звучноста на крајниот опструент не доаѓа доколку следниот збор почнува со иницијален вокал или сонант, т.е. тука нема санди, како што е и во српскиот и во хрватскиот (поинаку е во бугарскиот, сп.: Савицка, 1997: 41). Но, и од двете правила има исклучоци.

Доколку по зборот што завршува на звучен опструент има пауза, а следниот збор почнува со опструент, без разлика дали е звучен или беззвучен, во македонскиот јазик може да дојде до обезвучување: [ubaf graf si kupil], [so blagoslof za bericet] [lokalen font za obnova], [tetovskiot sut gi osudi...], но не во сите случаи: [Belov gi posakuva], [Belov bese..], [takov zakon], [sakav da kazam], [izlez od drzavata], [upravniot sud da ja...], [vo obid da go zgolemat...]. Се разбира, ако се работи за проклитики каде вообичаено има и акцентска целост, нема обезвучување на звучниот опструент пред друг звучен опструент: [zad zatvoreni vrati], [niz gradov], [od domaŝ'niot proizvod].

Во позиција на крајот на зборот пред сонанти и вокали, можат да се регистрираат и примери кога доаѓа до обезвучување на звучниот опструент: [nadvor ot periot na kampaŝa], [Belgrat izrazuva...], [maŝ' i zena], [upravniot sut ja poniŝti..], [snek na planinite], [pozdrاف ot srce]

појава што ја забележала и колешката Савицка во 60 % од анализираниот материјал (в. Fonetyka...; 2007: 185), иако се вообичаени примерите без обезвучување: [sakav ova..], [izlez ot krizata].

Она што може денес да се слушне во изговорот на помладите генерации е една тенденција да не се обезвучуваат звучните опструенти во финална позиција, на апсолутниот крај на исказот или пред подолга пауза. Притоа доаѓа до истакнување на нивната звучност со продолжен изговор и со еден краток темен глас што се слуша по крајниот озвучен опструент (Fonetyka...2007: 184): [izlez], [vlez], [prihod], [dohod], [proizvod], [red], [sud] што е најизразено кај /v/: [strav], [grev], [izgrev], [l'ubov], [potsmev], [ekskluziv] и кај глаголите во 1 л. минато време: [iadev], [nosev], [piev], [spiev] и сл.

Оваа појава е регистрирана и во Фонологијата на современиот македонски стандарден јазик каде што се толкува како "грешка сугерирана од страна на графијата и поради незнаењето на изговорните принципи" (Савицка, Спасов, 1997: 110-111). Неспорно е дека графијата во повеќе ситуации во македонскиот јазик влијае врз промена на изговорот на одделни фонем⁴, па учениците поведени од буквата, се трудат максимално да ги читаат оние гласови што се графиски обележени, при што доаѓа до изместување на изговорот. Можеби се работи и за дијалектно влијание, барем што се однесува до звучниот изговор на финалното /v/, за коешто веќе зборувавме погоре. Дали не треба да се претпостави и некакво странично влијание (на српскиот јазик, на пример?). Ова би било тема за анализа во некоја следна прилика, со повеќе примери и со поподробочен осврт само на еден проблем.

Засега останува фактот дека македонското санди е како што истакнува Савицка умерено санди (Fonetyka..., 2007: 176), при што меѓусебното влијание на правописот врз и изговорот (но и обратно) е неспорен факт кој треба да биде предмет на опсервација на лингвистите за да можат да се доуточнат некои правила и во правописот и во правоговорот.

Литература

Кирилица

Видоески Божидар. 1999. Дијалектите на македонскиот јазик, том 3. МАНУ: Скопје.

---

⁴ на пример, тврдиот изговор на /л/ во секвенцата **лј**: [fotelja], [iljada] [Liljana] и сл.

Видоески. Божидар. Савицка Ирена. Тополињска Зузана. 1999. Полски - македонски; Граматичка конфронтација 2, Прозодија. МАНУ: Скопје.

Конески. Блаже. 1981. Граматика на македонскиот литературен јазик. Култура, Македонска книга и др.: Скопје.

Конески. Блаже. 1982. Историја на македонскиот јазик. Култура: Скопје.

Видоески Б., Димитровски Т., Конески К., Угринова-Скаловска Р. 1998. Правопис на македонскиот литературен јазик, Просветно дело: Скопје.

Савицка. Ирена. Спасов. Људмил. 1997. Фонологија на современиот македонски стандарден јазик. Детска радост: Скопје.

Latinica

Fonetyka, fonologia, Komparacja współczesnych języków słowiańskich, 2007. Redaktor naukowy, Irena Sawicka, Uniwersytet Opolski - Instytut Filologii Polskiej: Opole.

Korytowska Anna. 2006. Zjawisko sandhi w języku macedońskim. Folia Philologica Macedono-Polonica, 7, 71-75.

Sawicka. Irena. 1997. The Balkan Sprachbund in the Light of Phonetic Features, Energeia: Toruń.

Sawicka. Irena. 2001. An Outline of the Phonetic Typology of the Slavic Languages, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika: Toruń.